

Pavuša Vežić

Ulica Špire Brusine 11
HR - 23000 Zadar
pavusa.vezic1@zd.t-com.hr

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljen / Received: 24. 6. 2025.

Prihvaćen / Accepted: 31. 8. 2025.

UDK / UDC: 73.033.4(497.581.1)

DOI: 10.15291/ars.4972

Dva priloga poznavanju djela klesarskih radionica u Zadru *

Two Contributions to the Study of Stonemasons' Workshops in Zadar

SAŽETAK

Štivo je rasprava o baroknome počasnom spomeniku istaknutome na obrazu bočnoga krila Providurove palače, te o ulomcima romaničkih reljefa koji su preklesani postali dio građe za taj spomenik. On je nastao zacijelo u ranim godinama 17. stoljeća, kada je palača podignuta te posvjedočena i s natpisom na pročelju iz 1607. godine. U 19. stoljeću ona je opsežno preuređena i povišena. Tada je spomenik s nepoznatoga prvotnog položaja premješten tamo gdje se i danas nalazi. S nedavno provedenim konzervatorskim radovima otkriveni su ulomci reljefa koji stilskim odlikama govore o djelima romaničke klesarske radionice iz 12. i 13. stoljeća. To su dijelovi liturgijskoga namještaja, možda ograde svetišta ili ograde propovjedaonice, iz neke zadarske crkve. Pored palače nalazi se bazilika Sv. Stjepana. U vremenu građenja palače crkva je opsežno preuređena, a 1632. godine i posvećena kao novi hram Sv. Šime. Ipak, nije moguće sa sigurnošću tvrditi da su romanički ulomci iz građe baroknoga spomenika dijelovi negdašnjega kamenog namještaja upravo iz te bazilike. Međutim, oni znatno pridonose spoznaji o većoj djelatnosti i većem broju djela vrijedne klesarske radionice u Zadru iz romaničkoga razdoblja.

Ključne riječi: Zadar, barok, spomenik, palača, romanika, liturgija, reljef, ulomak

ABSTRACT

The text discusses a Baroque honorary monument on the side façade of the Provveditore's Palace and the fragments of Romanesque reliefs that were re-carved and incorporated into its structure. The monument was created, in all likelihood, in the early years of the 17th century, when the palace itself was built, as attested by the inscription on the façade dated 1607. During the 19th century, the building was extensively remodelled and raised in height. At that time, the monument, originally located elsewhere, was moved to its present position. Recent conservation work has revealed fragments of reliefs whose stylistic characteristics indicate that they originated from a Romanesque stonemasons' workshop active in the 12th and 13th centuries. These are pieces of liturgical furnishings, perhaps from a chancel screen or pulpit railing, from one of Zadar's churches. Next to the palace stands the basilica of St Stephen. When the palace was constructed, the church underwent major alterations and, in 1632, was consecrated as the new church of St Simeon. Although it cannot be stated with certainty that the Romanesque fragments reused in the Baroque monument's structure came specifically from that basilica, they significantly contribute to our understanding of the scope and productivity of a highly skilled Romanesque stonemasons' workshop active in Zadar during that period.

Keywords: Zadar, Baroque, monument, palace, Romanesque, liturgy, relief, fragment

* Uz stoljeće od rođenja akademika Ive Petriciolija (1925. – 2009.) ovaj rad objavljujem sa sjećanjem na našeg *Profesora*. Istraživačkim marom kroz temu *Romanika u Zadru*, kako je rado nazivao to poglavlje u povijesti kulture i umjetnosti svojega grada, znatno se bavio i djelima ovdašnje romaničke klesarske radionice. Proučavanjem i objavljivanjem klesarija iz nje *Profesor* je znatno pridonio uopće tumačenju romaničkoga kiparstva u Zadru. U ovome članku riječ je najprije o baroknome posvetnom spomeniku na Providurovoj palači, ali u njegovu sklopu otkrivenim i znatno starijim ulomcima, dijelovima upravo romaničkih reljefa. Oni su pripadali nekomu liturgijskom namještaju koji zacijelo bijaše klesan u spomenutoj klesarskoj radionici te nam upotpunjuje spoznaje o njezinoj djelatnosti.

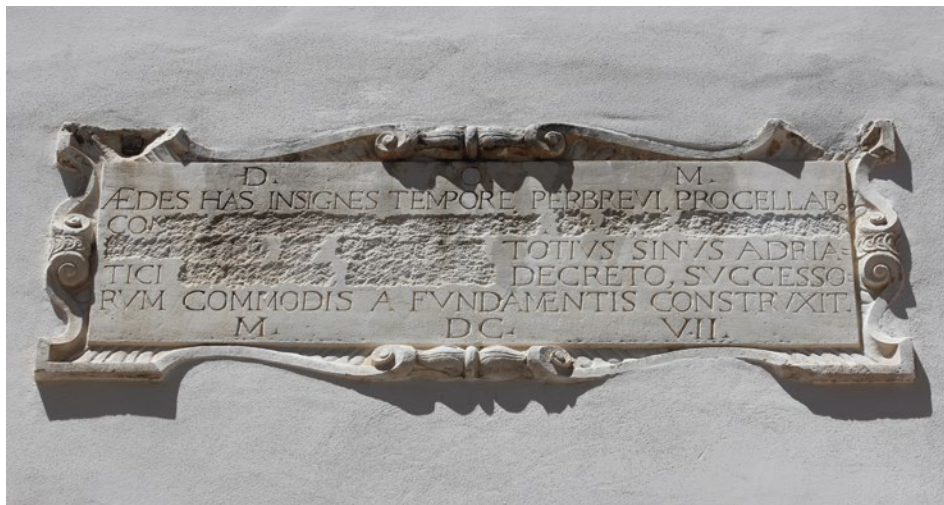
Barokni počasni spomenik na Providurovoj palači

Providurova palača u Zadru, sjedište nekad mletačke vlasti u Dalmaciji, prostrana je, velika i složena građevina s početka 17. stoljeća. Prislonjena je uz srednjovjekovnu Kneževu palaču. Jezgru nove zgrade tvore njezina krila među kojima je dvorište s ukopanom cisternom. Prvotno bijaše jednokatna s visokim prizemljima. Raspored dvorišta i okolnih krila dobro je zabilježen na planu iz 1832. godine.¹ Međutim, obje zgrade bijahu opsežno preuređene u 19. stoljeću, tijekom 1871. i 1872. godine. Tada je Providurovoj palači dograđen i drugi kat.² Jedna i druga međusobno su povezane u cjelinu austrijskoga Namjesništva za Dalmaciju. Providurova palača s tim je zahvatom postala dvokatnica s visokim prizemljem te je stekla i novi raspored prozora na oplošjima. Njihov niz osobito je dug na bočnome krilu okrenutom prema Trgu sv. Šime (nekada zvanom *Piazza San Simeone* ili *Campo San Simeone*, a danas *Poljana Šime Budinića*). Tu se u redu među prozorima našao i počasni spomenik prenesen s nekoga prvotnog mjesta. Do sada mu u literaturi nije posvećivana veća pažnja. Ipak, potkraj 19. stoljeća kratko ga je opisao Giuseppe Sabalich,³ a na njega je skrenula pozornost i Marija Stagličić.⁴

1.

Pročelje Providurove palače u Zadru, ploča s natpisom iz 1607. godine (foto: P. Vežić)

Façade of the Provveditore's Palace in Zadar, plaque with inscription from 1607

2.

Providurova palača, pročelje iz 17. stoljeća, 1607. godina (foto: „Majstor s vinjetom“, oko sredine 1860. godine. Izvor: Antun Travirka, Fotografija u Zadru 1846. – 1918., u: *Zadar za austrijske uprave – Prošlost Zadra IV*, /ur. Šime Batović/, Zadar, 2011., sl. na str. 630. Vidi ujedno: *Album Marasović*, Znanstvena knjižnica u Zadru)

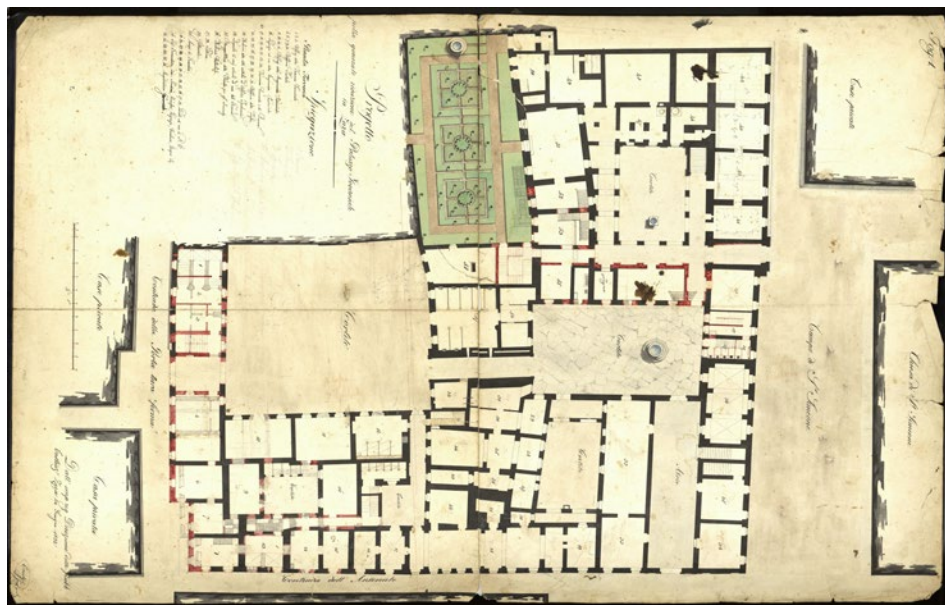
Provveditore's Palace, 17th-century façade, 1607

3.

Cjelina austrijskog Namjesništva u Zadru, sklop Provedurove i Kneževe palače, tlocrt prizemlja iz 1832. godine (izvor: DAZd)

Complex of the Austrian Governor's Palace in Zadar, plan showing the Provveditore's and Rector's Palaces, 1832

4.

Providurova palača, pročelje iz 19. stoljeća, 1871. – 1872. godina (foto: Tomaso Burato, 1875. godina. Izvor: Antun Travirka, Fotografija u Zadru 1846. – 1918., u: *Zadar za austrijske uprave – Prošlost Zadra IV*, /ur. Šime Batović, Zadar, 2011., sl. na str. 670)

Provveditore's Palace, 19th-century façade, 1871-1872

5.

Razglednica iz 1902. godine: pogled na obraz bočnoga krila Providurove palače na Trgu sv. Šime (danas Poljana Šime Budinića, nekad *Piazza San Simeone*, ili *Campo San Simeone*) (prema: ZVONIMIR ŠULJAK, ABDULAH SEFEROVIĆ /bilj. 6/, sl. na str. 190)

Postcard from 1902: view of the side façade of the Provveditore's Palace on St Simeon's Square (today Poljana Šime Budinića, formerly Piazza San Simeone or Campo San Simeone)

Do naših dana spomenik je dospio donekle manjkav. Uz oštećenja posve mu nedostaje reljef krilatoga lava, znak Mletačke Republike. Nalazio se na vrhu spomenika ponad njegova završnog vijenca. U opisu je G. Sabalich zapisao da stoji okrenut udesno i da ima otvorenu knjigu. Na razglednici iz 1902. godine, u pogledu iskosa s trga na palaču, još se ponad vijenca vidi lav.⁵ Ispod njega do danas je očuvana sva cjelina spomenika, njegov gornji i donji okvir. Oba su pravokutnoga oblika. Plohe stranicama na gornjemu okviru imaju tri letve. Vanjska i unutrašnja tanke su s jednostavnim profilom, a srednja među njima malo je šira te oblikovana poput kordona. S vanjske strane uz obris okvira prislonjene su kartuše složene od dviju sučeljeno postavljenih voluta. One oblikom podsjećaju na izduženo slovo „S”, motiv svojstven umjetnosti kasne renesanse i ranoga baroka. Kartuše uz lijevu i desnu bočnu stranicu duže su od kraćih uz gornju i donju stranicu. Po sredini među bočnim volutama nalazi se i malena jakovljeva kapica (s lijeve strane spomenika posve je očuvana, s desne, nažalost, uništena, dijelom čak i stranica okvira). Posred voluta uz gornju i donju stranicu po jedan je maskeron u obliku lavlje glave.

6.

- a.** Počasni spomenik na obrazu bočnoga krila Providurove palače u Zadru, stanje prije konzervatorskih radova i obnove spomenika (foto: P. Vežić);
b. Okvir niše za natpis na počasnome spomeniku, stanje prije konzervatorskih radova i obnove (foto: P. Vežić);
c. Reljef školjke (jakovljeva kapica) na počasnome spomeniku, stanje nakon konzervatorskih radova i obnove (foto: P. Vežić);
d. Grb na počasnome spomeniku, stanje nakon konzervatorskih radova i obnove (foto: P. Vežić)

- a.** Honorary monument on the side façade of the Provveditore's Palace in Zadar, condition before conservation and restoration;
b. Frame of the inscription niche on the honorary monument, condition before conservation and restoration;
c. Relief of a shell (scallop shell of St James) on the honorary monument, condition after conservation and restoration;
d. Coat of arms on the honorary monument, condition after conservation and restoration

Unutar gornjega okomito postavljenog okvira pri vrhu se nalazi u kamenu isklesana velika školjka slična jakovljevoj kapici. Poput nje široko je otvorena, kao lepeza. Posred nje zaboden je gvozdeni klin koji hrđom narušava površinu kamena, čak lomi tijelo školjke. Pod njom je grb smješten u vlastitoj niši. Ona je nadvijena vojnom kacigom, a uz jedno i drugo rame do nje, kao i podno grba, prislonjene su kartuše s volutama. Po boku uz kartuše na jednoj i drugoj strani stoji po jedna sirena. G. Sabalich zabunom je napisao da su to dječaci, *due putti*. Plitki prstenasti oval zatvara okvir grba. Unutar njega, nažalost, preklasan je heraldički znak. Nad ovalom visoko se izvijaju dva pruta, s

7.
Počasni spomenik na obrazu
bočnoga krila Provedurove
palače u Zadru, stanje nakon
konzervatorskih radova
(foto: P. Vežić)

Honorary monument on the
side façade of the Provveditore's
Palace in Zadar, condition after
conservation

jedne i druge strane uz njih je po jedna plitka rozeta s pet listića. Među prutovima pak u reljefu je i treći lisnati ukras, sličan malenomu busenu akantusa.

Donji dio cjeline spomenika tvori horizontalno položena pravokutna niša za negdašnju spomen-ploču. Prema navodu G. Sabalicha, bila je od crnoga kamena s uklesanim natpisom ispisanim pozlaćenim slovima. Sadržaj zapisa nije poznat, kao ni ime osobe u čiju počast natpis bijaše postavljen. Uz sažeto opisanu cjelinu autor je njezin izgled usporedio sa sličnim spomenicima iz 17. stoljeća. Naziva ih *monumento onorario*.

Kartuše i volute prislonjene uz okvir ploče s natpisom iz 1607. godine, postavljene na pročelju Providurove palače, imaju stilske odlike srodne s ovima uz grb i okvir na gornjemu dijelu spomenika. Stoga Sabalicheva primjedba o vremenu njegova postanka zaista upućuje na mogućnost da je s izgradnjom drugoga kata nad palačom taj *monumento onorario* premješten s nekoga prvotnog mjesta na ovo gdje je do danas očuvan. Već pri preseljenju mogla su nastati i poneka oštećenja. Tako sirena s lijeve strane uz grb ima oštećenu podlakticu svoje desne ruke, a ona s desne nema glavu. Do nje pak na kartuši posred bočne stranice nedostaje dio voluta i cijela spomenuta jakovljeva kapica među njima.

Podno opisanoga velikog okvira spomenik, kao sastavni dio svoje cjeline, ima i manji okvir, a unutar njega nišu za spomenuti posvetni natpis. On, nažalost, nije očuvan. Opsegom niše proteže se pravokutni okvir s profilacijom klasične inspiracije. Vanjskim rubom ona je istaknuta, a do nje teku još dvije stepenasto položene ravne trake. Ispod okvira je trokutasta menzola. Ona nosi cijelu nišu. Na bokovima pod klupčicom ima koso postavljene stranice oblikovane poput voluta. Pri dnu one su oslonjene na posve malenu konzolu, a podno nje su još i dvije kugle, jedna tek malo veća od druge. Obje su na samome dnu spomenika.

S navedenim lavom na vrhu, zatim spomenutim maskeronima na gornjoj i donjoj stranici većega okvira, te sa školjkom, grbom i kacigom u njemu, a pod njima i nišom za natpis u donjemu dijelu, oslonjenom na menzolu, a pod njom i na malenu konzolu s dvjema kuglicama pri samome dnu spomenika, naglašena je njegova okomita os, a na njoj i sva vertikalno složena kompozicija njegove cjeline. Ona je vrijedna kiparska umjetnina izrađena u klesarskoj radionici koja je u 17. stoljeću pratila izgradnju Providurove palače i njezinih baroknih ukrasa.

Spomenik je naslijeđen s navedenim oštećenjima. Stoga je u nedavno provedenoj konzervatorskom zahvatu dijelom i obnovljen. Tim su radovima stranice donjega okvira rasklopljene, a na njihovoj poleđini otkriveni ulomci vrijednih romaničkih reljefa. Tako se pokazalo da je posvetni spomenik u nekoj mjeri građen korištenjem dijelova starije skulpturom obrađene kamene građe. Ona je pripadala liturgijskomu namještaju neke crkve. Reljefi imaju odlike kiparstva iz romaničke klesarske radionice u Zadru.

Zahvat obnove baroknoga posvetnog spomenika 2020. godine vodio je Igor Miletić, ravnatelj Konzervatorskoga ureda u Zadru. Zahvaljujem njemu i kolegi Nenadu Rimaniću na susretljivoj suradnji i suglasnosti za objavljivanje nalaza stečenih tim radovima. Dokumentacija je pohranjena u Konzervatorskome uredu.

Ulomci romaničkih reljefa ugrađeni u okvir niše na baroknome počasnom spomeniku s Providurove palače

Grede od kojih je složen okvir za nišu u kojoj bijaše posvetni natpis na opisanoj *monumento onorario* klesane su od breče, domaćega ružičastog kamena iz kame-noloma na otoku Rabu. Po njemu se ta vrsta kamena i naziva: *rapška breča*.⁶ Tijekom srednjega vijeka bila je znatno cijenjena i korištena čak i za oplošja crkava i palača, osobito za izradu arhitektonske plastike na njima, kao i kamenoga namještaja u njima. Otkriveni reljefi na poleđini greda s navedene niše stilskim odlikama govore o djelima romaničke klesarske radionice u Zadru. U njoj su nastali brojni ostali radovi isklesani u tome plemenitom kamenu. Kao usporedbe s pronađenim reljefima posebno su važna djela iz katedrale u Zadru: biskupska katedra i očuvani dijelovi ograde s propovjedaonice kao i oni s krsnoga zdenca u baptisteriju do bazilike, a uz njih i za pojedine skulpture na pročelju katedrale. U svojim znanstvenim radovima tim je umjetninama veliku pozornost posvetio Ivo Petricioli,⁷ a za njim i njegovi suradnici.⁸

8.
Konzervatorski ured u Zadru:
ulomci romaničkih reljefa
otkrivenih na poledinama triju
greda s okvira niše za natpis
na počasnome spomeniku s
Providurove palače, stanje prije
restauratorske obrade reljefa
(foto: P. Vežić)

Conservation Office in Zadar:
fragments of Romanesque reliefs
discovered on the reverse sides of
three lintels from the inscription
niche of the honorary monument
on the Provveditore's Palace,
condition before restoration

Dakle, u cjelini sklopa baroknoga počasnog spomenika navedena je niša izgrađena u njegovu donjem dijelu. Vanjske mjere okvira niše su: dužina 114 cm i visina 82 cm, a unutrašnje: dužina 82 cm i visina 50 cm. Okvir grade četiri grede, svaka s dužinom od 82 cm i debljinom od 16 cm. S konzervatorskim radovima okvir je rasložen, a grede su pohranjene u depou Konzervatorskoga ureda. Na opsegu niše pak s radovima su ugrađene nove grede. No, na poledini triju starih otkriveni su spomenuti romanički reljefi. Oni svjedoče da su to samo ulomci znatno veće cjeline koju su gradili pluteji u sklopu nepoznate kamene ograde u nekoj zadarskoj crkvi. Jesu li se nalazili na njezinoj propovjedaonici ili na nekome drugom mjestu, to nije moguće sa sigurnošću utvrditi. Međutim, cjelinu pretpostavljene ograde sigurno je gradila arhitektonska kompozicija koju je tvorio niz plitkih niša, svaka unutar svojega okvira. On bijaše dvostepen, složen od dvaju udvojenih pilastara i dvaju polukružnih lukova nad njima. Zajedno su u nizu oblikovali slijepu arkaturu, red niša te u svakoj od njih po jedan u reljefu izrađeni svetački lik. Oni su prikazani postavljeni u stojećemu stavu, svaki od njih posred svoje arkade u njezinoj okomitoj osi. Kompozicija podsjeća na slično zamišljene dijelove s ograde romaničke propovjedaonice iz katedrale u Zadru.⁹

Donja greda s okvira niše nastala je, čini se, preklapanjem jedne polovine romaničkoga pluteja s dvostepenom arkadom i likom možda neke svete u osi pod arkadom. Lijeva strana znatno je narušena. Ipak, svjedoči o udvojenome okviru niše s oblim lukovima u vrhu (poput onih na plutejima propovjedaonice iz katedrale). Pri dnu s te strane očuvan je tek maleni dio plinte koja bijaše pod malenom bazom tek malo istaknutom podno uništenoga pilastra. Lukovi u vrhu niše očuvani su samo

9.
Konzervatorski ured u Zadru:
ulomak romaničkog reljefa
otkrivenog na poledini donje
grede s niše baroknoga počasnog
spomenika. Na ulomku je očuvan
dio svetačkoga lika pod arkadom.
Fotografija je retuširana. (foto:
P. Vežić, retuš: M. Košta)

Conservation Office in Zadar:
fragment of a Romanesque relief
discovered on the reverse of the
lower lintel from the Baroque niche of
the honorary monument, preserving
part of a saint's figure beneath an
arcade (photo retouched)

10.
Stalna izložba crkvene
umjetnosti u Zadru: romanički
reljef s likom sv. Anastazije na
pluteju s ambona iz katedrale u
Zadru (foto: Ž. Bačić)

Permanent Exhibition of
Religious Art in Zadar:
Romanesque relief depicting St
Anastasia on a pulpit parapet
from the Zadar Cathedral

do sredine pluteja, odnosno okomite osi arkade. Druga polovina niše nedostaje, a time i pola svetačkoga lika pod njom. Na sačuvanome dijelu lik je očuvan u punoj visini: od glave i desnoga ramena te ruke pod njom i cijeloga boka s nogom i golim stopalom na samome dnu arkade. Lice nije sačuvano, tek kosa koja se u pramenovima spušta s čela niz obraz na rame i leđa. Prameni su modelirani slično onima na kosi uz obraze lika sv. Anastazije na pluteju s ambona iz katedrale. To naznačuje tek mogućnost da je i ovaj reljef predstavljao lik možda neke svete. Svakako, odjeven je u tuniku. Na ramenu je prekriva tek vršak plašta, a on pada na leđa. Uz vrat je malo oštećen. Ruka pod ramenom dobro je sačuvana. Odjevena je u rukav tunike. Podlakticom je podignuta i prislonjena uz grudni koš. Dlan je otvoren i uzdignut na pozdrav (poput onoga na liku sv. Anastazije s govornice iz katedrale). Od struka do gležnja padaju nabori tunike, a pod njima je golo stopalo. Petom je oslonjeno na gornju, a prstima spuštено na donju stubu udvojenoga okvira na dnu arkade. Modelirano je poput onoga na liku nepoznatoga svetca s ulomka, nažalost, znatno oštećenoga drugog pluteja s ambona iz katedrale.¹⁰

Gornja greda okvira s niše baroknoga posvetnog spomenika nastala je kao i prethodna, preklesavanjem također približno jedne polovine slične romaničke arkade. Nedostaje pola pluteja s desne strane. Svetački lik na lijevoj zamjetno je bolje očuvan negoli onaj na prethodno opisanome ulomku. Ipak, nije očuvan veliki dio lijevoga obraza, a pod njim čak posve nedostaje lijevo rame i ruka te sav bok i noga. No, sačuvano je više od pola glave, uz to cijelo desno rame s rukom, ujedno desni bok i noga pod njim. Glava je široka s krupnim očima i nosom. Usne su skrivene u gustim brkovima i bradi. Ona je modelirana s pramenovima oblikovanim u gotovo koncentrične krugove. Tjeme glave prekriva marama koja se spušta na čelo te niz

11. Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru: romanički reljef s likom nepoznatoga svetca na ulomku pluteja s ambona iz katedrale u Zadru (foto: Ž. Bačić)

Permanent Exhibition of Religious Art in Zadar: Romanesque relief depicting an unidentified saint on a fragment of a pulpit parapet from the Zadar Cathedral

obraz i vrat pada na rame. Svetac je odjeven u tuniku i zagrnut plaštem koji se na prednjoj strani u pregibima spušta niza struk sve do gležnja. Sa stražnje strane pak zabačen je preko ramena i spušta se niz leđa sve do iza koljena. Pod ramenom ruka je podlakticom prislonjena uz grudni koš. Ispruženim prstima šake pridržava uski uspravno postavljeni predmet naslonjen na prsa. Žljebovi na njemu doimlju se kao listovi zatvorene knjige. To upućuje na pomisao da je svetac možda jedan od apostola (?). Pri dnu pretpostavljene knjige vršci su i prstiju sa šake lijeve ruke. Ona posve nedostaje. Stopalo pod tunikom u sličnom je položaju kao i ono pod likom na prethodno opisanome ulomku.

Lijeva greda s okvira niše nastala je također preklešavanjem polovine okomito presječenoga romaničkog pluteja. Možda je to čak samo drugi dio već opisanoga (?). Na vrhu ulomka nije očuvan vanjski luk arkade. Unutrašnji jest te pod njim ujedno i dio svetačkoga lika, upravo trećina figure. Na njoj se u punoj visini, od glave do stopala, ocrtava obris, nažalost, posve narušene površine tijela. Na njemu se tek u tragovima nazire da je niz obraz padala marama. K tomu, čini se kako je lijeva ruka u laktu savijena te da na podlaktici u pregibu ima položen nekakav predmet oblikovan poput drška nečega, ili je to možda zarolani svitak (?). Konačno, stopalom lik je petom oslonjen na gornju, a prstima na donju stubu podno arkade, kao što je to i na prethodno opisanim primjerima. S desne strane, uz rub ulomka sačuvan je dio udvojenoga bočnog pilastara. Pod njegovim prednjim dijelom očuvan je i dio malene baze.

Svakako, likovne srodnosti arhitekture i skulpture na opisanim ulomcima ocrtavaju romaničku umjetnost te svjedoče o izradi kamene plastike s ljudskim likovima izrađivanim u romaničkoj klesarskoj radionici 12. ili 13. stoljeća u Zadru. Imaju zamjetnu srodnost upravo s onima na propovjedaonici iz zadarske katedrale. No, oblikovanje nabora na tunikama svetačkih likova obradom je slično i modeliranju odjeće na pozlaćenju kamenju ikoni s likom Bogorodice i Djeteta u bazilici Sv. Stjepana (crkvi Sv. Šime).¹¹

Konačno, ostaje nepoznato kakvom su liturgijskom namještaju pripadali opisani ulomci, ogradi ambona, kao što su njima slični oni iz katedrale, ili možda nekoj drugoj instalaciji (?). Nepoznato je i odakle su dospjeli u građu počasnoga spomenika na Providurovoj palači. Zacijelo, teško će biti, ili čak nemoguće, sa sigurnošću odgovoriti na ta pitanja. Ipak, očito je da su preuzeti s razgrađenoga kamenog namještaja iz neke zadarske crkve. Stoga je važno spomenuti da su u krugu oko palače nekada bila čak četiri hrama. Prvog ću navesti onoga koji je od palače udaljen malo više od ostalih. Nalazio se u sklopu samostana prvotno posvećenoga sv. Platonu. U 13. stoljeću naslijedili su ga dominikanski redovnici te su ga s vremenom naslovili imenom svojega osnivača, sv. Dominika.¹² Drugi je bio bliže palači i posvećen Blaženoj Djevici (*Beata Vergine di Buongaudio*). Crkvu navode isprave iz 14. stoljeća, kao i mlađe. Nažalost, porušena je za ranih godina 18. stoljeća. Nalazila se s donje strane palače na mjestu njezina novijeg krila.¹³ Treći je hram u povijesnim izvorima zapisivan kao *S. Petrus de argata*.¹⁴ Nalazio se u predjelu zvanome *Argata*, a tu je bio i dio srednjovjekovnoga zida s gradskim vratima. Njihovi ostatci još postoje u tlu pod Trgom Petra Zoranića. U građi vrata pak bila je i naprava za podizanje zaštitne gvozdene rešetke. To upućuje na vitlo u sklopu naprave, a ono etimološki tvori podrijetlo samoga imena za prostor u kojemu je bio ujedno i glavni ulaz u *Grad* s koprnene strane.¹⁵ Istraživanjima iz 1908. godine kao i ponovljenima 2006. – 2007., te onima iz 2011., tu su zaista otkriveni ostatci kapele. Nalaze se upravo pred pročeljem palače, između njega i gradskoga zida, ujedno i gradskih vrata na tome mjestu.¹⁶ Četvrta crkva također je u neposrednoj blizini palače. To je do danas očuvana bazilika Sv. Stjepana (odnosno crkva Sv. Šime), hram iz ranokršćanskoga doba sa znatnim kasnijim preuređivanjima, među kojima su opsežna bila upravo ona iz 17. i 18. stoljeća.¹⁷

12.

Konzervatorski ured u Zadru: ulomak romaničkog reljefa otkrivenog na poledini gornje grede s niše baroknoga počasnog spomenika. Na ulomku je očuvan dio svetačkoga lika pod arkadom, možda nekog apostola (?). Fotografija je retuširana. (foto: P. Vežić, retuš: M. Košta)

Conservation Office in Zadar: fragment of a Romanesque relief discovered on the reverse of the upper lintel from the niche of the Baroque honorary monument, preserving part of a saint's figure beneath an arcade, perhaps an apostle (photo retouched)

13.

Konzervatorski ured u Zadru: glava i desno rame s rukom, a možda i knjiga (?) nekoga svetačkoga lika, možda apostola (?) otkrivenog na poledini gornje grede s niše baroknoga počasnog spomenika. Fotografija je retuširana. (foto: P. Vežić, retuš: M. Košta)

Conservation Office in Zadar: head and right shoulder with hand, and possibly a book, belonging to a saintly figure, perhaps an apostle, discovered on the reverse of the upper lintel from the niche of the Baroque honorary monument (photo retouched)

Kao što se palača nalazila u krugu spomenutih crkava, tako i bazilika stoji u blizini obližnjih zgrada državne i gradske vlasti iz doba Mletačke Republike, pored Kneževe i Providurove palače, a malo dalje i Palače velikog kapetana. S njima je postala „crkva u kojoj su se obavljale brojne vjerske funkcije vezane uz predstavnike političke moći i uz nositelje državne i gradske vlasti“, kako je to svojim proučavanjima zamijetio i protumačio Radoslav Tomić, navodeći pritom i vrijedne darove koje su bazilici poklanjali mletački providuri i kapetani u Zadru.¹⁸ Štoviše, izgradnju Providurove palače tijekom 17. stoljeća pratilo je i veliko istovremeno preuređivanje bazilike koja je tada postala novi hram za kult sv. Šime u *Gradu*. K tomu, odlukom Senata u Veneciji sredinom stoljeća stekla je i novi glavni oltar u preuređenome i prostranome svetištu (*cappella del Santo*), a za ranih godina 18. stoljeća iza njega uređen je i svećenički kor te njemu uz bokove dvije nove sakristije i zvonik.¹⁹

Međutim, nije poznata sudbina starijega liturgijskog namještaja iz te bazilike. Tek jedan ulomak svjedoči o negdašnjemu ranokršćanskom pluteju,²⁰ a dvije kamene ikone govore o djelima romaničke klesarske radionice u Zadru. Jedna prikazuje *Kristovo rođenje*, a druga *Bogorodicu s Djetetom*. Potonja je ona već spomenuta pozlaćena ikona. No, uz njih valja navesti možda i kameni sarkofag s likom sv. Šime klesan oko 1273. godine.²¹ Prvotno je bio u bazilici Sv. Marije Velike,²² a uz njega i pozlaćena srebrna raka iz 1380. godine.²³ S njima je ta crkva tijekom vremena posvećena i kultu toga svetca u Zadru. Možda su spomenute kamene ikone, a s njima i pretpostavljena ograda od koje su ovdje opisani ulomci romaničkih reljefa, izvorno pripadale upravo tomu hramu (?) te nakon njegove posvete sv. Šimi, a potom i ruše-

14.

Konzervatorski ured u Zadru: ulomak romaničkoga reljefa otkrivenog na poledini lijeve grede s niše baroknoga počasnog spomenika. Na ulomku je očuvan dio svetačkoga lika pod arkadom. Fotografija je retuširana. (foto: P. Vežić, retuš: M. Košta)

Conservation Office in Zadar: fragment of a Romanesque relief discovered on the reverse of the left lintel from the niche of the Baroque honorary monument, preserving part of a saint's figure beneath an arcade (photo retouched)

15.

Konzervatorski ured u Zadru: ulomci reljefa na poledini gornje i lijeve grede s okvira niše na baroknome počasnog spomeniku. Zajedno ukazuju na mogućnost da su to dvije polovine jednoga reljefa. Stoga su ovdje grafičkom rekonstrukcijom prikazani primaknuti jedan uz drugoga približno na crti loma među njima. (foto: P. Vežić, retuš i grafička rekonstrukcija: M. Košta)

Conservation Office in Zadar: fragments of reliefs on the back of the upper and left beam from the niche frame on the Baroque honorary monument. Taken together, they indicate the possibility that these are two halves of a single relief. Therefore, in this graphic reconstruction, they are shown fitted together along the fracture line

nja u 16. stoljeću, s brojnim ostalim predmetima iz toga hrama prenesene u baziliku Sv. Stjepana. Ona je rano u 17. stoljeću s velikim građevinskim radovima opsežno preuređena, a 1632. godine konačno i posvećena kultu sv. Šime. Ipak, nije moguće dokazati da su navedene romaničke ikone i ograda prenesene zaista iz prvotne crkve toga svetca, tim više što je i drevna bazilika Sv. Stjepana mogla imati svoje kamene ikone i liturgijski namještaj. Svakako, tijekom ranih desetljeća 17. stoljeća ona je pripremljena za novi hram Sv. Šime u Zadru. U to doba podizana je u blizini crkve i Providurova palača, tek s druge strane zajedničkoga trga među njima.

Konačno, premda uz nemogućnost pouzdanoga odgovora na pitanje kojoj su vrsti liturgijskoga namještaja pripadali opisani ulomci, kao ni u kojemu se od spomenutih hramova prvotno nalazila kamena ograda s koje oni potječu, a rano u 17. stoljeću i preklesani, te potom dospjeli u navedeni posvetni spomenik na palači, ipak je moguće reći da su to zaista dijelovi romaničkoga liturgijskog namještaja. U nekim okolnostima on bijaše rasložen, a neki njegovi dijelovi poslužili su kao građa za klesanje baroknoga spomenika. Stilske odlike s opisanih ulomaka srodne su osobito onima na plutejima s propovjedaonice iz katedrale te svjedoče da su to zapravo ostatci važne umjetnine nastale još u 12. ili 13. stoljeću. S njom je proširena spoznaja o djelima i djelatnosti te vrijedne romaničke klesarske radionice u Zadru.

Svakako, otkriveni reljefi koji bijahu ugrađeni u barokni spomenik s Providurove palače zaslužuju veliku pažnju, prije svega temeljito čišćenje i restauraciju, time daljnja istraživanja i dokumentiranja, konačno možda i muzejsku postavu u cjelini sa srodnim već sabranim reljefima u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti.

BILJEŠKE

- ¹ MARIJA STAGLIČIĆ, *Izgradnja Providurove i Kneževe palače u Zadru, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 20 (9) (1982.), sl. 2 na str. 82; MARIJA STAGLIČIĆ, *Graditeljstvo u Zadru 1868-1918*, Zagreb, 1988., sl. 25 na str. 55; MARIJA STAGLIČIĆ, *Graditeljstvo Zadra od klasicizma do secesije*, Zagreb, 2013., 89-91.
- ² MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1, 1988.), 55-58; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1, 2013.), 89-90.
- ³ GIUSEPPE SABALICH, *Guida archeologica di Zara*, Zara, 1897., 271.; na str. 282-283 navodi i drugi počasni spomenik istih stilskih odlika. Spomenik je nakando dospio u dvorište negdašnje konjušnice (danas dvorište poduzeća Vodovod u Zadru).
- ⁴ MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1, 1982.), 90; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1, 2013.), 58; SOFIJA PETRICIOLI, MARIJA STAGLIČIĆ, *Kneževa i Providurova palača u Zadru – zaboravljeni svjedoci povijesti*, katalog izložbe postavljene u Kuturno-historijskome odjelu Narodnoga muzeja u Zadru od 1984. do 1985., Zadar, 1984., kat. br. 45.
- ⁵ ZVONIMIR ŠULJAK, ABDULAH SEFEROVIĆ, *Zadar na starijim razglednicama*, Zadar – Rijeka, 2005., sl. na str. 190.
- ⁶ JOŠKO BELAMARIĆ, *Kamen istočnog Jadrana*, Split, 2015., 95-97.
- ⁷ NADA KLAIĆ, IVO PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.* (= *Prošlost Zadra II*), Zadar, 1976., 259; IVO PETRICIOLI, Dva priloga povijesti zadarske katedrale, *Peristil*, 22 (1979.), 5-16 (Isto u: IVO PETRICIOLI, *Tragom srednjovjekovnih umjetnika*, Zagreb, 1983., 53-6); IVO PETRICIOLI, Romanička skulptura zadarske katedrale, u: *Majstor Radovan i njegovo doba*, (ur. Ivo Babić), Trogir, 1994., 218-219, sl. 7-9 na str. 222-223 (Isto u: IVO PETRICIOLI, *Umjetnička baština Zadra*, /prir. Emil Hilje/, Zagreb, 2005., 115-139).
- ⁸ NIKOLA JAKŠIĆ, EMIL HILJE, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije / Kiparstvo I – od IV. do XVI. stoljeća*, Zadar, 2008., > Emil Hilje, Kiparstvo Zadarske nadbiskupije od XII. do XVI. stoljeća, 39-47, kat. jed. 048, sl. 048-d, str. 158, > Pavuša Vežić, kat. jed. 051-053; PAVUŠA VEŽIĆ, Zdenac krstionice u Zadru, *Peristil*, 35-36 (1992./1993.), 19-23, sl. 3-13; PAVUŠA VEŽIĆ, *Sv. Stošija – Bazilika Sv. Anastazije u Zadru* (= *Katedrala u Zadru I*), Zadar, 2021., 162-166 te 174-175 i 180-182. (U navedenoj literaturi zastupljeni su i ostali naslovi s obradom djela iz romaničke klesarske radionice u Zadru.)
- ⁹ IVO PETRICIOLI (bilj. 7, 1994.), 218-219, sl. 7-9 na str. 222-223. (Isto u: IVO PETRICIOLI /bilj. 7, 2005./, 115-139).
- ¹⁰ IVO PETRICIOLI (bilj. 7, 1994.), 218-219, sl. 7-9 na str. 222-223; NIKOLA JAKŠIĆ, EMIL HILJE (bilj. 8), > Emil Hilje, Kiparstvo Zadarske nadbiskupije od XII. do XVI. stoljeća, 39-47, > Pavuša Vežić, kat. jed. 51, str. 163-166.
- ¹¹ NIKOLA JAKŠIĆ, EMIL HILJE (bilj. 8), > Emil Hilje, kat. jed. 060, 174-175.
- ¹² CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara cristiana I*, Zara, 1877., 415-419; NADA KLAIĆ, IVO PETRICIOLI (bilj. 7), 274-275; EMIL HILJE, Marginalije uz obnovu crkve svetog Dominika u Zadru, *Glasje*, 2 (1994.), 57-66.
- ¹³ CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 12), 456; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 2, 1982.), 88.
- ¹⁴ NADA KLAIĆ, IVO PETRICIOLI (bilj. 7), 261.
- ¹⁵ Stoga mi se činilo mogućim crkvu nazvati i *Sv. Petar od vitla*. (Vidi: PAVUŠA VEŽIĆ, Po čemu je u 10. stoljeću katedrala u Zadru mogla sličiti halkopratejskoj bazilici u Carigradu?, *Diadora*, 20 /2001./, 302-303).
- ¹⁶ GIUSEPPE BERSA, Ausgrabungen auf dem Campo Colonna zu Zara, *Jahrbuch für Altertumskunde*, IV (1910.), 206-212; JAKOV VUČIĆ, HRVOJE MANENICA, *Kod gradskih vrata kroz stoljeća* (= *Katalozi i monografije 16*), Zadar, 2015., 21-28; JAKOV VUČIĆ, „GEORGIVS PECCATVR PRESBITER ET RECLAUSVS“, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 106 (2013.), 213-247.
- ¹⁷ PAVUŠA VEŽIĆ, Starokršćanska bazilika Sv. Stjepana u Zadru, *Diadora*, 11 (1989.a), 323-344 (= PAVUŠA VEŽIĆ, *Starokršćanska bazilika Sv. Stjepana u Zadru*, Zadar, 1989.b).
- ¹⁸ RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije / Kiparstvo II – od XVI. do XX. stoljeća*, Zadar, 2008., 22 i 91-97.
- ¹⁹ PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 17, 1989.a), sl. 5-7. (= PAVUŠA VEŽIĆ / bilj. 17, 1989.b/, sl. 5-7); PAVUŠA VEŽIĆ, *Zadar na pragu kršćanstva – Arhitektura ranoga kršćanstva u Zadru i na zadarskome području*, Zadar, 2005., 65-72, sl. na str. 66-70; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 18), 9-12.
- ²⁰ PAVUŠA VEŽIĆ, Klesarska radionica u kasnoantičkom Zadru, u: *Biogradski zbornik*, Zadar, 1990., 248, sl. 5 na str. 254; PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 19), 167-168.
- ²¹ NIKOLA JAKŠIĆ, EMIL HILJE (bilj. 8), > Emil Hilje, Kiparstvo Zadarske nadbiskupije od XII. do XVI. stoljeća, 174-177 i 185, kat. jed. 060-061, sl. na str. 175-176, te kat. jed. 071, sl. na str. 185. (Uz jedinice je navedena i opsežna literatura o tim umjetninama.)
- ²² PAVUŠA VEŽIĆ, Crkva Sv. Marije Velike u Zadru, *Diadora*, 8 (1975.), 119-139; PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 19), 56-58.
- ²³ IVO PETRICIOLI, *Škrinja Sv. Šimuna u Zadru*, Zagreb, 1983.

